

NYE DOKTORAVHANDLINGER

Anne Ross Solberg. 2013. *The mahdi wears armani: an analysis of the harun yahya enterprise*. Göteborgs Universitet/Södertörns Högskola i Stockholm.

OMTALT AV ELISABETH ÖZDALGA

Anne Ross Solbergs avhandling behandlar ett islamiskt nätverk, vilket leds av den orginelle, kontroversielle och sedan ett decennium tillbaka högst mediale Adnan Oktar, eller Adnan Hoca, alias Harun Yahya.

Adnan Oktar föddes i Ankara 1956, men flyttade som 23-åring till Istanbul, där han började studera konsthistoria vid Mimar Sinan University. Redan som student började han hålla passionerade tal, där han ondgjorde sig över darwinismen och frimureriet och predikade Messias eller Mahdis snara återkomst. Snart hamnade han på tidningssidorna. Ett reportage i veckotidningen *Nokta* (1985) väckte speciell uppmärksamhet. Detta var skrivet av journalisten Ruşen Çakır; vid denna tid den mest efterfrågade experten på islamiska rörelser i Turkiet.

Adnan Hoca lämnade konststudierna och skrev i stället in sig vid Institutionen för filosofi och litteratur vid det ansedda Bosphorus University, där han fick nya efterföljare, i synnerhet kvinnliga studenter från övre medelklassen.

Omkring 1990 började nätverket kring Adnan Hoca få fastare form. En organisation med namnet *Bilim Arastırma Vakfı*, BAV (Stiftelsen för Vetenskaplig Forskning) bildades, som organiserade konferenser och spred – utan kostnad – böcker och skrifter under pseudonymen Harun Yahya. Innan denna stiftelse kom till hade emellertid Adnan Oktar blivit dömd till 19 månaders fängelse för sina extrema – anti-semitiska och islamistiska – åsikter. En del av straffet avtjänade han på mentalsjukhuset i Bakırköy/Istanbul med diagnosen ”paranoid schizofreni” (s. 4).

Pressen från myndigheternas sida gjorde att Adnan Oktar tonade ner innehållet i sitt budskap. Han anlade en försonligare attityd mot Ata-

türk och började i stället själv angripa ”bakåtsträvare och religiösa fanatiker” i ett försök att ta udden av sina sekularistiska vedersakare. Förändringen reflekterades också i hans sätt att klä sig. I stället för svart kom i fortsättningen bjärta färger att dominera.

1995 bildades Milli Değerler Koruma Vakfı, MDKV (Stiftelsen för Bevarandet av Nationella Värden) med syfte att slå vakt om turkiskheten. Nu stod Adnan Hoca till synes helt på den officiella kemalismens sida. Detta hindrade emellertid inte att han återigen hamnade i klammeri med rättsvisan, bl a anklagad för utpressning. Detta ledde till nya rättegångar och arresteringar, inte bara för honom själv, utan också för hans anhängare.

Efter dessa motgångar på hemmaplan vände sig Adnan Oktar i stället utåt till en internationell publik. Ett förlag med sikte på den globala marknaden bildades. Denna framstöt på bok- och mediamarknaden i anti-darwinismens tecken hade som effekt att Adnan Oktar numera är känd som världens mest framstående islamiska kreationist. Till publikationsverksamheten knöts en TV-kanal och flera internetsajter. Under 2000-talet fick han sitt verkliga genombrott i cyberspace. Idag kan man se honom framträda i sin egen TV-show tillsammans med blonda, mycket yppiga och sextigt klädda anhängare/beundrarinnor.

Syftet med avhandlingen är inte att analysera Adnan Oktars anhängare eller efterföljare (författaren undviker begreppet ”rörelse”), utan i första hand hans budskap och/eller tanke-system. Solberg har strukturerat analysen kring fyra grundteman i Adnan Hocas lära: den världsomspännande konspirationen; nationalismen och/eller neo-ottomanismen; darwinismen och kreationismen; den nära förestående undergången eller apokalypsen (kapitlen 3, 4 och 5). Dessa ämnen analyseras mycket detaljerat diakroniskt; relationellt i förhållande till varandra; och kontextuellt.

Synoptiskt skulle det projekt som avhandling handlar om kunna beskrivas som ett eskatologiskt drama. Det goda – sann tro, försoning och frälsning – står emot det onda – materialism, darwinism, och ateistiskt frimureri. Detta skådespel är skrivet, iscensatt och uppfört (spelat) av Adnan Oktar själv. Denna skapelse är tänkt att bilda en sluten struktur,

vilken Solberg emellertid genom sin analys bryter upp och genomlyser. Resultatet har blivit en systematisk och detaljerad genomgång av Adnan Hocas världsbild.

Det är alltså texter, som står i centrum för Solbergs analys. Syftet är att tolka/förstå dessa utifrån de rådande sociala och politiska sammanhangen, speciellt de fält som utgörs av andra islamiska rörelser. Denna metod knyter an till en historiesociologisk (eller historieantropologisk) tradition, snarare än en strukturalistisk. Författaren understryker särskilt att de analyserade diskurserna inte bara skall ses som återspeglingsbilder av de samhälleliga sammanhangen – kontexterna – utan också som förhandlingsbara sociala konstruktioner. I detta konstruktivistiska perspektiv är det framför allt det retoriska elementet Solberg vill lyfta fram i sin analys, dvs den av Harun Yahyas/Adnan Oktars valda övertalningsstrategin. Solbergs egen analys koncentrerar sig följaktligen på trovärdigheten och legitimiteten i den förda argumentationen.

De texter som omfattas av avhandlingen utgörs i huvudsak av tryckt material (böcker, pamfletter, artiklar, flygblad och posters), men också DVD-skivor och videofilmer, websidor, podcasts, samt TV-shower och intervjuer med Adnan Oktar/Harun Yahya. Det sammanfattande namnet för hela denna textproduktion är "Harun Yahya Enterprise." Författarens avsikt med detta begreppsval är att framhålla den markandsinriktade prägeln på hela den Adnan Oktarska satsningen.

Solbergs analys grundar sig på antagandet att den organiserade religionen fragmenteras under moderniseringsprocessen. Det är speciellt den snabba utvecklingen av massmedia som har bidragit till denna diversifiering av islamiska diskurser. Konkurrensen mellan olika grupperingar och samfund har ökat. Det är i detta kaos av konkurrerande röster, som en religiös ledare som Adnan Oktar måste göra sig hörd och bana väg för sig och sina anhängare.

Detta av splittring och konkurrens präglade fält representerar samtidigt "en islamisk diskursiv tradition," men det är en tradition stadd i ständig förändring och/eller utveckling. "[I]ndividuals within this tradition construct new interpretations as a response to changing condi-

tions around them” (s. 38). Att betrakta islam som en diskursiv tradition innebär, menar Solberg, att forskaren uppmärksammar vad denna diskurs erbjuder i termer av handlingsmöjligheter, eller motsatsen, begränsningar av handlingsutrymmet (s. 39).

Adnan Oktar, alias Harun Yahya drivs, enligt Solberg, av en kallelse, en mission – *dava/tebliğ*. Han vill rädda sina muslimska medbröder från vantro och gudlöshet. Därför kämpar han hårt mot materialism, ateism och darwinism, medan han i stället predikar gudsfruktan, i förening med nationalism, neo-Ottomanism och kreationism. Adnan Oktar ser sig själv som en ödmjuk tjänare; en person, som önskar bistå och verka för, snarare än fungera som en uttolkare av islam (s. 38).

Anne Ross Solbergs avhandling handlar inte bara om Adnan Oktar och hans lära eller ”enterprise”; den handlar också om viktiga delar av det fält av islamiska rörelser som Adnan Hoca rör sig inom och som vuxit sig allt starkare inom den turkiska offentligheten sedan flerpartisystemets införande efter andra världskrigets slut. Kapitel 2 ägnas därför en ingående redogörelse för Nur-rörelsen, både dess upphovsman Bediüzzaman Said Nursi (1878–1960) och den absolut mäktigaste grenen av denna rörelse, vilken leds/inspireras av den sedan 1999 i USA bosatte imamen Fethullah Gülen (f. 1938). För den som vill bekanta sig med denna del av det moderna Turkiets historia erbjuder Solbergs avhandling givande läsning.

För egen del måste jag erkänna att jag har svårt att ta Adnan Hoca på allvar. Hela företaget påminner mera om ett spekulativt och kitschigt mediaupptåg än uppriktigt religiöst engagemang. I det perspektivet hade en mera artikulerat kritisk analys från avhandlingsförfattarens sida varit att föredra. Samtidigt beundrar jag Anne Ross Solberg för hennes tålamod, ja rent av storsinnet, och uthållighet därigenom att hon, utan att låta sig frestas av sådana negativa sidospår, på största allvar drivit sin analys till dess slutpunkt. Detta har renderat avhandlingen fasthet och integritet.

Emellertid hade jag själv knappt hunnit komma tillbaka till Turkiet efter Anne Ross Solbergs disputation i Stockholm i juni 2013, förrän Geziprotesterna vid Taksimtorget i Istanbul var i full gång och en kon-

spiratorisk diskurs, som inte lämnade mycket i övrigt att önska i förhållande till Adnan Hocas doktriner, hade upphöjts till officiell retorik. I ljuset av dessa och den därpå följande utvecklingen i Turkiet är Anne Ross Solbergs avhandling, genom sin diskussion av den konspiratoriska diskurs ("conspiracism") som Adnan Oktars nätverk grundar sig på, mer aktuell – och angelägen – än någonsin.

Cato Christensen. 2013. *Religion som samisk identitetsmarkör: fire studier av film*. Universitetet i Tromsø.

OMTALT AV OLLE SUNDSTRÖM

Cato Christensen diskuterar i sin doktorsavhandling *Religion som samisk identitetsmarkör: fire studier av film* förhållandet mellan populärkulturell film, religion och samisk identitet. Detta görs med utgångspunkt främst i två filmer regisserade av den samiske filmskaparen Nils Gaup, *Ofelas/Veiviseren* (1987) och *Kautokeino-opprøret* (2008). För analyserna används ett socialkonstruktivistiskt perspektiv i anslutning till de i avhandlingen bärande begreppen "religion", "(samisk) identitet" och "etnicitet". Christensens huvudargument är att de två filmerna både är en avspegling av och en konstruktiv bidragsgivare till den revitaliseringsprocess av samisk identitet som ägt rum under de senaste årtiondena. Enligt författaren främjar filmerna just *religion* som samisk identitetsmarkör, eller annorlunda uttryckt: det som i filmerna presenteras som samisk religion blir en viktig resurs i revitaliseringsprocessen av samisk identitet. I första hand avser Christensen en särskilt typ av religion som han kallar "urfolksspiritualitet", en spiritualitet som hämtar inspiration både från den forna samiska religionen och från senmoderna urfolksdiskurser. De sistnämnda diskurserna bygger, menar författaren, på primitivistiska ideologier med rötter i västerländsk idéhistoria och koloniala föreställningar. Med avhandlingen vill han framhäva religionens roll i den samiska revitaliseringsprocessen och peka på de globala trender som detta förhållande ansluter till. Med sitt